

3. Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні : монографія / [А. Ф. Павленко, Л. Л. Антонюк, Н. В. Василькова, Д. О. Ільницький та ін.] ; за ред. А. Ф. Павленка, Л. Л. Антонюк. – К. : КНЕУ, 2014. – 350 с.
4. Кудла І. Р. Досвід політики країн Європейського союзу у створенні єдиного інноваційного простору [Електронний ресурс] / Кудла І. Р., Кудла І. Р. – Режим доступу : <http://kerivnyk.info/2016/02/kudla.html>
5. Пічкур О. Особливості наукової діяльності на сучасному етапі / О. Пічкур // Інтелектуальна власність. – 2017. – №11. – С. 34–39.
6. Ситнік В. Сучасна політика ЄС у сфері наукової діяльності [Електронний ресурс] / В. Ситнік. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/monitor/ May08/02.htm>.
7. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / авт.-упоряд. : О. А. Андрощук, І.Б. Жилияєв, Б.Г. Чижевський, М.М. Шевченко. – К. : Парламентське видавництво, 2009. – 632 с.
8. Федулова Л. Особливості розвитку інноваційної політики Європейського Союзу : виклики для України / Федулова Л., Андрощук Г. // Проблеми науки. – 2014. – №7–8. – С. 40–43.

Марчук І.

Науковий керівник – доц. Морська Н.Л.

ЕВОЛЮЦІЯ МЕНТАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Із здобуттям незалежності, українська нація опинилась перед вибором власної стратегії поступу, який вже здійснила низка країн Європи. Окрім історії та геополітичних чинників, менталітет нації тієї чи іншої держави виступає чинником, який визначає подальший її розвиток і місце серед цивілізованих країн світу. При детальнішому вивченні ментальних характеристик домінуючого етносу, вибір стратегії національного розвитку та процес поєднання національного та іноземного досвіду державотворення буде проходити в оптимальних умовах і на виході дасть якісний напрям розвитку нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує актуальність даної теми, яку ще з XIX ст. почали піднімати у свої працях М. Костомаров [10],

Д. Донцов [1], О. Кульчицький [3], В. Липинський [4], І. Мірчук [9], Б. Цимбалістий [7], Д. Чижевський [8] та ін. Вони намагались виявити ті основні риси, якими володіє український етнос, розкрити характер та причини виникнення і розкрити зв'язок національного характеру та долі народу. Дослідженню національного менталітету у його філософському та соціальному аспектах приділяли увагу видатні українські вчені такі, як: А. Бичко, В. Горський, О. Донченко, В. Касьян, І. Кресіна, С. Кримський, О. Майборода та ін.

Метою статті є аналіз еволюції ментальності українців у історичному аспекті, дослідження впливу даного психологічного явища на державотворчий процес та розгляд основних чинників формування менталітету українців.

Актуальність дослідження зумовлена складними суспільно-політичними перетвореннями українського суспільства та пов'язана із процесом реформування сучасної української держави.

Ментальність - спосіб мислення, загальна духовна налаштованість, установка індивіда або соціальної групи до навколишнього світу. Це, свого роду, призма, через яку людина дивиться на світ і себе в ньому. Тож можемо говорити про те, що вона притаманна кожній людині, незалежно від етнічної належності, соціального стану, статі, мови тощо. Варто також зазначити, що ключовими словами в визначенні менталітету є картина світу, набір духовних цінностей, не завжди усвідомлена система життєвих координат та підсвідомих стереотипів.

Дослідники майже однотайно наводять кілька базових взаємопов'язаних особливостей традиційного політичного менталітету українства, серед яких: екзистенціальний індивідуалізм, егоцентризм, інтроверсивність (спрямованість психіки на внутрішній світ), консерватизм, соціальний егалітаризм (прагнення до соціальної рівності), громадоцентризм, провінційність, загальна аполітичність, анархійність та ін.

Дослідник О. Бондаренко зазначає, що національна ментальність є структурою, що складається історично, тому вона має специфічну, притаманну саме їй ментальну структуру. Означена ментальна структура є віддзеркаленням складного взаємопроникнення та щільного взаємозв'язку суспільних явищ, що описуються такими термінами соціальних наук, як національна (етнічна) психологія, національна вдача, національний характер, народна пам'ять, національні архетипи, національна мрія, національна ідея, самоврядні потенції української ментальності [12, с. 67].

Аналізуючи основні чинники формування менталітету, можна погодитись з тим же дослідником, який вважає, що серед основних чинників, які формують національну психологію, при цьому називають: геопсихічні (вплив природних умов, тобто географічні, геокліматичні параметри існування нації), расові, соціально-історичні, соціопсихологічні (зокрема, соціально-демографічні фактори) та культурно-морфологічні. Етнічно-расові та геопсихічні чинники вважаються такими, що діють переважно на ранніх етапах формування нації. Вони

у багато чому визначають міфологічне сприйняття світу та його знакову символіку представниками конкретних націй. Решта чинників формуються, перебувають у процесі розвитку, трансформуються, зникають протягом усєї історії нації [12, с. 69].

Інший дослідник - О. Кульчицький, відзначав вплив на національний характер українців умов, пов'язаних з географічним положенням території, ландшафтом, кліматом тощо. Наприклад, він вважав, що степ як домінуючий в Україні вид ландшафту «виховував» такі основні риси психічного складу українця, як емоційність, сентиментальність, чутливість, ліризм. З іншого боку, віддаленість українських поселень на степових просторах, яка змушувала сподіватись тільки на власні сили в разі небезпеки, зумовила відомий індивідуалізм українців, прагнення до свободи, яке в певних випадках призводило до самоізолювання, до конфлікту з усім та всіма, до розладу будь-якої життєвої форми, неспокою і рухливості [3, с. 712].

На визначальну роль емоційності в українському національному характері також вказував В. Липинський. На його думку, перевага емоційності над раціонально - вольовими компонентами в українців є згубною для політики та й узагалі для суспільного життя, а її привабливий естетизм перетворився на безпорадність у соціальних питаннях, у державному будівництві. Водночас політично-руїницький, занадто чутливий темперамент у певних обставинах може стати і національно - творчою силою [4, с. 429].

Характеризуючи українську ментальність, Д. Чижевський описував найважливіші риси психічного складу українців: емоційність, "кордоцентризм", сентименталізм, чутливість, ліризм; неспокій і рухливість, індивідуалізм і прагнення до свободи.

Протягом усього історичного розвитку на формування менталітету в українців впливав важливий фактор – геополітичне розташування нашої держави та стосунки із сусідніми країнами. Так, А. Кульчицький виділяв поміж усіх рис національного характеру світоглядну толерантність українців, яка супроводжувала український народ протягом усєї його історії і яка є результатом впливу архетипу «доброї», «ласкавої», «плодючої» землі. Майже поетична «закоханість» у рідний край стримувала українців від колонізації нових земель, що в підсумку зумовило нездатність до творення далекосяжних планів у зовнішній політиці та слугувало експансії інших держав, у боротьбі з якими постали два протилежні стилі поведінки: «авантюрицько-здобичницький» (героїчний) та стиль «захованого життя» [3, с. 711, 713].

Ще однією важливою рисою світогляду українців, на думку дослідника І. Мірчука, є виразна ідеалістична риса. Ідеалістичний світогляд спирається виключно на свідомість і старається звести всі явища цього світу до психічних елементів [9 с. 233]. Ідеалістичне наставлення українців, на думку автора, проявляється в тому, що всіма їх думками і учинками керують не загальні категорії розуму, а в першу чергу суб'єктивні чинники, що своє джерело мають у почуванні та волі. Таким чином, не об'єктивна правда, якою вона представляється нашим очам, а «правда» з сильними домішками фантазії, така якою ми хочемо її мати, творить підставу для наших вчинків та рішень [9, с. 234]. З цією думкою також погоджуються й інші дослідники і відзначають, що в ментальності українців чітко прослідковується недовіра до інтелекту і його недооцінка, перевага надається більше почуттям [8, с. 19].

Інша характерна риса, яку виділяв І. Мірчук був індивідуалізм. На думку філософа, індивідуалістичне наставлення українця виявляється цілком виразно в його розумінні суспільного ладу, або принципу спільноти в суспільному житті [9, с. 236]. Можна прослідкувати тенденцію, що досить часто індивідуалізм українців в умовах пригнічення набував крайніх форм егоцентризму. «Зовнішній світ, який не стосується його безпосередніх потреб та інтересів, є нуль, чиста негодія, небуття» [2, с. 220].

Науково доведено, що особливості світогляду будь-якої нації напряду залежать не лише від історичних та геополітичних чинників, але й психічної структури того чи іншого народу. Такої думки притримувались дослідниця О. Донченко та Ю. Романенко, які зазначали, що переконаність українця в будь-чому (у тому числі в істинності чужих думок) залежить від його емоційної насиченості [2, с. 246], так й І. Мірчук, який вважав, що українцям притаманна сильна перевага чуттєвого елемента, емоційного над чинником розумовим, раціональним. Не розум, ratio, res cogitans, цей для цілого західного світу та його мислення й філософування характерний і визначний чинник, а чуття первісне, сильно закорінене в глибинах душі є основним мотивом усєї їх діяльності [9, с. 237].

Висновки. Незважаючи на значну історичну заглибленість основних факторів, які формували ментальні особливості українців у минулому, можна побачити їх характерні прояви і в сучасних реаліях. Дійсно, така характерна риса як індивідуалізм не могла не вплинути на бажання українців продовжити власну державницьку традицію і в нові часи. Але прагнення самостійництва на початку минулого століття наштовхувалося на безлад перших спроб утілення української державності. Перевага емоційної складової в характері українців не давала можливості збагнути першочергові кроки до омріяної мети.

У подальших дослідженнях варто звернути увагу на поліетнічну складову українського національного характеру, що дасть змогу проаналізувати всі грані цього досить складного феномену і вийти на інший рівень усвідомлення майбутніх перспектив суспільної організації українства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Донцов Д. Дух нашої давнини / Д. Донцов. – Мюнхен-Монтреаль : б. в., 1951. – 2-ге вид. – 341 с.
2. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика : Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення : монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. – К. : Либідь, 2001. – 334 с.
3. Кульчицький О. Риси характерології українського народу / О. Кульчицький // Енциклопедія українознавства : у 2-х т. / під гол. ред. В. Кубійовича, З. Куделі. – Мюнхен–Нью-Йорк : Молоде життя, 1949. – Т. 1. – С. 708 – 718.
4. Липинський В. Листи до братів-хліборобів : Про ідею і організацію українського монархізму : писані 1991 – 1926 р. / В. Липинський. – Нью-Йорк : Булава, 1954. – 2-ге вид. – 470 с.
5. Маланюк Є. Книга спостережень : проза / Е. Маланюк – Торонто : Гомін України, 1962. – 528 с.
6. Українська державність у XX столітті : історико-політологічний аналіз / під ред. О. Дергачова. – К. : Політична думка, 1996. – Режим доступу : www.litopys.org.ua.
7. Цимбалістий Б. Родина і душа народу / Б. Цимбалістий // Українська душа / відп. ред. В. Храмова. – К. : Освіта, 1978. – С. 66 – 96.
8. Чижевський Ю. Нариси з історії філософії на Україні / Ю. Чижевський. – Нью-Йорк : б. в., 1991. – 175 с.
9. Мірчук І. 1891-1961. Світогляд українського народу : (спроба характеристики) : [окрема відбитка] / Іван Мірчук. Прага : Накладом Українського вільного університету у Празі, 1942. С. 225-243.
10. Костомаров М. Книга буття українського народу / М. Костомаров. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/rizne/kmt02.htm>
11. Бондаренко О. В. Українська ментальність в розмаїтті національних ментальних формоутворень й архетипів: історико-культурний аспект / О. В. Бондаренко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. - 2008. - Вип. 32. - С. 66-78.

Тимчак П.

Науковий керівник – доц. Окаринський В. М.

УКРАЇНА І ПОЛЬЩА ЧАСІВ СЮЗНИЦЬКИХ ДОМОВЛЕНОСТЕЙ (1657–1663 рр.)

Із закінченням доби Хмельниччини українсько-польські відносини вийшли на новий рівень й набули якісно інших рис. Цьому сприяв цілий комплекс об'єктивних причин та геополітичних обставин, які штовхали польську й українську еліти, після тривалого періоду конфронтації, до курсу на зближення. Його головними ініціаторами були верхи шляхетського й козацького станів, які й спричинились за короткий проміжок часу (з 1657 до 1663 р.) до підписання відразу двох, подібних за типом, але не однакових за сутністю, договорів. Мета цієї статті — висвітлити перебіг союзницьких домовленостей і проаналізувати їх у контексті складних внутрішньодержавних та геополітичних змін.

Історія відносин двох країн завжди привертала увагу науковців. Різні аспекти українсько-польської взаємодії вивчали такі дослідники як: Л. Зашкільняк [5], В. Шевчук [20], О. Субтельний [7], Я. Качмарчик [15], Г. Літвін [11], М. Маркевіч [12], В. Маєвські [13] та інші.

Після смерті Б. Хмельницького новим гетьманом Війська Запорозького (від 6 серпня 1657 р.) став, до цього генеральний писар, І. Виговський [6, с. 94]. У своїх державницьких планах він був прихильником ідеї незалежного українського князівства. Проте розумів, що на той час Козацька держава була надто слабкою для того, щоби втілити цю ідею в реальність, тому І. Виговський зосередився на пошуках протидії впливам зі сторони Москви, що постійно посилювались в українському середовищі. У зв'язку з цим, він розпочав переговорний процес з владними колами Польської корони і навіть ширше – Речі Посполитої [7, с. 131].

Якщо козацька старшина й вищі ієрархи духовенства в більшості випадків підтримували курс на Польщу [11, с. 101] (за винятком групи промосковських полковників з Лівобережжя), то суспільство з підозрою ставилося до зближення між козацькою верхівкою та польсько-литовською шляхтою [2]. Непримиренними противниками такого порозуміння були запорожці під проводом Я. Барабаша та козаки Полтавського гарнізону на чолі з М. Пушкарем – ватажком, що мріяв про гетьманську булаву. У той час як І. Виговський з односторонніми сподівалися розіграти проти московського государя польську карту, з тієї сторони вже взяли до уваги загострення соціальних суперечностей в Україні та розпочали накручувати людей проти гетьмана [7, с. 131]. Проте, розгром заколотників улітку 1658 р. давав шанс гетьману остаточно покінути з московським протекторатом.

Вийшовши зі складної ситуації переможцем, І. Виговський поживав переговори з речниками Польщі. Вагомий внесок у них зробив високоосвічений магнат Ю. Немирич, котрий свого часу здобував знання у найвідоміших університетах Європи. Саме він просував ідею створення незалежного Руського князівства [12, с. 539–540]. У бурхливих дискусіях, 6 вересня 1658 р. представники обох сторін досягли консенсусу, відомого як Гадяцький договір [7, с. 131]. На чолі польської переговорної групи стояли К. Беншовський і К. Євлашевський, котрі разом з представниками від козацьких полків у строгому порядку визначали й підписували окремо кожний пункт трактату [8, с. 351].